
Dileme globalizacije

ZBIGNIEW BRZEZINSKI*

Sažetak

Globalizacija može državama donijeti niz pogodnosti. S jedne strane, ona predstavlja prigodu za ekonomski rast, priljev stranog kapitala i postupno uklanjanje sveprisutnog siromaštva. S druge strane, globalizacija često rezultira i masovnim premještanjima, gubitkom nacionalne kontrole nad temeljnim ekonomskim dobrima te društvenom eksploatacijom. Za skupinu izabranih ona otvara mogućnost ulaska na nova tržišta i *de facto* političku dominaciju.

Tako je koncept globalizacije poprimio nekoliko značenja i služi u nekoliko svrha. Pojam navodno objedinjuje objektivnu dijagnozu prilika u svijetu; sažima doktrinarne preferencije; sadrži u sebi i temelje za suprotan stav koji odbacuje te preferencije (odnosno antitezu) te potiče ciljanu političko-kulturološku kritiku usmjerenu na promjenu postojeće globalne hijerarhije temeljene na sili. U svakoj od ovih manifestacija koncept globalizacije služi kao određujuća značajka bilo empirijske, bilo normativne stvarnosti. Za neke on predstavlja sliku onoga što i kako jest; drugima služi kao definicija onoga kako bi trebalo biti, za treće, pak, kako ne bi trebalo biti; dok mnogima znači sve ovo istovremeno.

Jedna od najčešće spominjanih riječi našeg doba – "globalizacija" – za Ameriku ima kontradiktorna značenja. S jedne strane, ona označava pojavu novoga doba karakteriziranog sve-svjetskom dostupnošću, transparentnošću i suradnjom – ali istovremeno predstavlja i simbol moralne otupljenosti i bezosjećajnosti na društvene nepravde za koje se tvrdi da danas karakteriziraju najbogatije zemlje svijeta, a posebice Sjedinjene Države.

Izvorno je termin *globalizacija* bio korišten kao neutralan opis procesa potaknutih globalnim učincima tehnološke revolucije. Profesor Charles Doran ponudio je 2000. godine vrlo spretnu definiciju ove pojave kao "interakci-

*

Članak je izvadak iz knjige *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo (The Choice: Global Domination or Global Leadership)*, čije će se hrvatsko izdanje pojaviti krajem srpnja u izdanju *Političke kulture* iz Zagreba.

ju informatičke tehnologije i globalne ekonomije. Ona se može indeksirati po intenzitetu, opsegu, volumenu i vrijednosti međunarodnih transakcija u informatičkim, finansijskim, poslovnim, trgovinskim i upravnim sferama diljem svijeta. Oštar rast stope ovakvih transakcija unutar proteklog desetljeća, a time i njihove razine, najmjerljivija je manifestacija procesa globalizacije".¹ Ovdje treba primijetiti spominjanje "mjerljivih" aspekata globalizacije, čime se implicira da je fenomen bar dijelom objektivne naravi.

Međutim, već 2001. godine naizgled neutralan ekonomski termin dobio je snažno emotivno nabijene političke konotacije. Globalizacija je najprije označavala proces makroekonomskog restrukturiranja koji je na globalnoj razini odražavao temeljna iskustva industrijske revolucije na nacionalnim razinama: specijalizacija i racionalizacija generiraju komparativne prednosti koje potiču premještanje proizvodnje prema lokacijama na kojima je radno intenzivna proizvodnja najprofitabilnija, ili gdje postoji relativno jeftina, ali obrazovana radna snaga, ili tamo gdje su najbolji uvjeti za razvoj inovacija. Nije stoga nimalo čudno da je upravo Kina postala primjer na koji najradije ukazuju zagovornici globalizacije.

No, tijekom industrijske revolucije učinci racionalizacije i komparativnih prednosti djelovali su u okvirima interno neograničenih nacionalnih ekonomija. Suprotno tome, svijet je još uvijek politički podijeljen na nacionalne države koje se mogu ili prilagoditi pritiscima globalizacije, ili im nastojati izbjeći. Globalizacija državama može donijeti niz pogodnosti. S jedne strane, ona predstavlja prigodu za ekonomski rast, priljev stranog kapitala i postupno uklanjanje sveprisutnog siromaštva. S druge strane, globalizacija često rezultira i masovnim premještanjima, gubitkom nacionalne kontrole nad temeljnim ekonomskim dobrima te društvenom eksploatacijom. Za skupinu izabranih ona otvara mogućnost ulaska na nova tržišta i *de facto* političku dominaciju. Što je država tehnološki naprednija, bogatija kapitalom i inovativnija, to njezina elita s više entuzijazma prihvaća napredovanje procesa globalizacije.

Tako je koncept globalizacije poprimio nekoliko značenja i služi u nekoliko svrha. Pojam navodno objedinjuje objektivnu dijagnozu prilika u svijetu; sažima doktrinarne preferencije; sadrži u sebi i temelje za suprotan stav koji odbacuje te preferencije (odnosno antitezu) te potiče ciljanu političko-kulturološku kritiku usmjerenu na promjenu postojeće globalne hijerarhije temeljene na sili. U svakoj od ovih manifestacija koncept globalizacije služi kao određujuća značajka bilo empirijske, bilo normativne stvarnosti. Za neke on predstavlja sliku onoga što i kako jest; drugima služi kao definicija onoga kako bi trebalo biti, za treće, pak, kako ne bi trebalo biti; dok mnogima znači sve ovo istovremeno.

1

Charles F. Doran, "Globalization and Statecraft", *SAISphere* (zima 2000), Paul H. Nitze School of Advanced International Studies.

Prirodna doktrina globalne hegemonije

Padom komunizma i pojavom s time povezane iluzije kako je ideološkim konfliktima došao kraj, globalizacija je za Ameriku postala novim zgodnim pokličem i ujedno prihvatljivim tumačenjem novih svjetskih prilika. Ona ističe novu realnost sve jače globalne međuovisnosti generirane u najvećoj mjeri novim komunikacijskim tehnologijama, pri čemu nacionalne granice imaju veću važnost kao demarkacijske crte na zemljovidu nego kao stvarne prepreke slobodnom protoku trgovine i financijskog kapitala. Prikazana u takvom svjetlu, globalizacija je unutar izdavačke djelatnosti potaknula nastanak jedne gotovo sasvim nove grane publicistike u kojoj se kliče dolasku novog, slavnog doba (zaboravljajući često pri tome kako je svijet prije 1914. godine bio bar u jednakoj mjeri otvoren za trgovinu i protok kapitala, a za migracije i otvoreniji) i koja u globalizaciji pokušava pronaći ključnu esenciju globalnog stanja stvari u 21. stoljeću.

Stoga za većinu američke političke i ekonomske elite globalizacija nije samo primjetljiva činjenica – ona predstavlja izričitu normu. Ona istovremeno nudi mehanizam za tumačenje kao i normativni standard. Ona nije samo sredstvo za dijagnosticanje, već predstavlja i program akcije. Zajedno, u jednom sistematiziranom obliku, ovi aspekti globalizacije čine novu doktrinu – doktrinu temeljenu na moralno neupitnoj pretpostavci o njezinoj povijesnoj neizbježnosti.

Simptomatično je da su globalizaciju, s njezinim dijagnostičkim i doktrinarnim značenjima, s najviše oduševljenja prihvatile upravo najveće korporacije i financijske institucije koje su se donedavno voljele nazivati "multinacionalnim". Za njih ova riječ označava jednu ogromnu prednost: premošćivanje tradicionalnih prepreka u globalnoj gospodarskoj djelatnosti karakterističnih za nacionalno doba novije povijesti. Neki od doktrinarnih zagovornika globalizacije znakovito su tvrdili kako ona, osim ekonomskih,² automatski donosi i političke koristi.

2

Uzmimo na primjer poznato istraživanje koje su početkom 2001. zajednički proveli vodeća međunarodna savjetodavna tvrtka A. T. Kearny i cijenjeni časopis za međunarodne odnose *Foreign Policy*, nazvano "Indeks globalizacije" u kojemu se, kako se navodi, "nudi prvi opsežan uvid u globalizaciju u pedeset razvijenih tržišta i značajnih tržišta u razvoju". U popratnom Kearnyevu priopćenju ukazuje se na to kako je "jedno od najdramatičnijih" nalaza studije činjenica da ona jače globalizirana tržišta među zemljama u razvoju imaju "veću ravnomjernost u raspodjeli prihoda no u njihovim manje globaliziranim susjedima". Kao primjeri navode se iskustva Poljske, Izraela, Češke i Mađarske. No, nigdje se ne navodi kako su sve ove zemlje u prethodnom razdoblju imale snažno naglašen društveni egalitarizam.

Slično tome, u istraživanju se tvrdi kako "najglobaliziranije države svijeta u pravilu imaju i više građanskih sloboda i političkih prava, prema godišnjim mjerenjima Freedom Housea..." I ovdje se u "Indeksu" ne uzima u obzir kako su u svim državama istaknutim kao primjer (Nizozemska, Švedska, Švicarska itd.) demokracija i vladavina prava uspostavljene davno prije, pa je prema tome implicirani posljedični odnos u stvari vrlo vjerojatno obrnut. S druge strane, "Indeks" je kao najglobaliziraniju državu svijeta naveo Singapur, pa bi se onda takva pozitivna uzročna posljedična veza između globalizacije i demokracije valjda trebala i tamo osjetiti.

U nastavku istraživanja koje je sljedilo godinu dana kasnije ("Globalization Index" 2002) opet se navodi kako "jače globalizirane države svijeta imaju ravnomjerniju raspodjelu prihoda od njihovih manje globaliziranih takmaca...", te kako "...uz nekoliko iznimaka, države na visokim pozicijama po "Indeksu" jamče i više političke slobode... A usporedba redosljeda država po našem indeksu i onog Tran-

Stoga ne iznenađuje kako je tijekom 90-ih godina globalizacija napredovala od ekonomske teorije do nacionalnog kreda. Njezine su se prednosti obrazlagale u opsežnim akademskim tekstovima, proglašavale na međunarodnim poslovnim konferencijama i promicale u okvirima djelatnosti globalnih financijskih i trgovinskih organizacija. Dijagnostička funkcija koncepta globalizacije, sa svojom naizglednom objektivnošću, iskoristila je američku protuideološku tradiciju na isti način kao i napor na obuzdavanju komunizma ranije: promicanjem pukog neprihvatanja jedne doktrine u novu, alternativnu doktrinu. Tako je globalizacija postala neformalna ideologija američke političke i poslovne elite, definirala je američku ulogu u svijetu i postavila znak jednakosti između Amerike i koristi koju donosi novo doba.

Predsjednik Clinton je bio posebno ustrajan u propovijedanju povijesne nužnosti, društvene poželjnosti i potrebe za američkim političkim vodstvom u napredovanju čovječanstva prema dobu globalizacije. Slušateljima na tako različitim mjestima kao što su ruska Duma, vijetnamsko Nacionalno sveučilište i Svjetski gospodarski forum, da brojne američke skupove i ne spominjemo, Clinton je poručivao:

"Globalizacija nije nešto što mi možemo usporiti ili zaustaviti pritiskom na dugme. Ona je ekonomski ekvivalent prirodne sile – poput vjetera ili vode... ne možemo je ignorirati – ona neće sama nestati." (Vijetnamsko nacionalno sveučilište, 17. studenoga 2000.)

"Danas moramo prihvatiti neumoljivu logiku globalizacije – da sve, od snage našeg gospodarstva, sigurnosti naših gradova, do zdravlja naših građana ovisi ne samo o događajima unutar naših granica, već i o onima na drugom kraju svijeta." (San Francisco, 26. veljače 1999.)

"Za one koji žele zaustaviti sile globalizacije jer se boje poremećaja kojima ona može rezultirati, osobno vjerujem kako su jednostavno u krivu. Pedeset godina iskustva ukazuje na to kako su jača gospodarska integracija i bolja politička suradnja pozitivne sile. Oni koji vjeruju kako se globalizacija svodi samo na tržišno gospodarstvo, također su u krivu. Moramo prvo shvatiti kako nas je globalizacija sve učinila slobodnijima i neovisnijima." (World Economic Forum, 29. siječnja 2000.)

"Kao i sve druge zemlje, i Rusija se danas suočava sa sasvim različitim svijetom. Osnovna značajka tog svijeta je globalizacija." (Ruska Duma, 5. lipnja 2000.)

"Vlak globalizacije ne može se zaustaviti i okrenuti natrag... Ako želimo da Amerika ostane na dobrim tračnicama (...) onda nemamo drugog izbora do pokušati upravljati vlakom." (Sveučilište Nebraska, 8. prosinca 2000.)

---

sparency Internationala o doživljaju stupnja korumpiranosti navodi na zaključak kako su državni dužnosnici u jače globaliziranim zemljama manje korumpirani od njihovih kolega u zatvorenim gospodarstvima" – čime se implicira kako globalizacija promiče jednakost, političku slobodu i poštenje.

Nakon što se "globalizacija" popularizirala kao ključ za razumijevanje svih promjena našeg doba i za dešifriranje smjera povijesnog kretanja, te kad se na nju počelo gledati kao sukladnu američkim interesima, postalo ju je lako doživljavati i kao benignu i nužnu. Iako ne sasvim složena i dogmatska kao što je to bila marksistička ideologija u odgovoru na pojavu industrijskog kapitalizma, globalizacija se pretvorila u pomodnu ideologiju postideološkog doba. Sadržavala je sve sastojke ideologije: bila je povijesno pravodobna, odgovarala je ključnim elitama koje su držale moć i dijelile zajedničke interese, nudila je kritiku onoga što treba odbaciti i postulirala je bolju sutrašnjicu.

U tome je globalizacija popunila i značajnu prazninu u novom američkom statusu jedine svjetske supersile. Međunarodna sila, u svojoj političkoj i ekonomskoj dimenziji – čak i kada je koncentrirana u jednoj nacionalnoj državi – ipak treba društveni legitimitet. Taj legitimitet zahtijevaju jednako oni koji dominiraju i oni kojima se dominira. Ovi prvi je žele jer im daje samopouzdanje, osjećaj misije i moralno uvjerenje potrebno za ispunjavanje njihovih ciljeva i zadovoljavanje interesa. Drugima je potrebna da opravdaju svoje mirenje sa situacijom, da im omogući prihvaćanje i trpljenje svoje podređenosti. Doktrinarni legitimitet smanjuje potrebu (i trošak) za uporabom sile time što slabi neprihvaćanje i otpor onih koji su joj podčinjeni. U tom svjetlu globalizacija predstavlja idealnu, prirodnu doktrinu za globalnu hegemoniju.

Ustvrditi ovo ne znači omalovažiti privlačnost globalizacije idealističkoj tradiciji američkoga političkog ponašanja. Iako krajnje ljubomorno na vlastitu nacionalnu suverenost, američko društvo odavno osjeća i averziju prema politici sile u međunarodnim odnosima. Globalizacija, kroz svoju utopističku težnju globalnoj otvorenosti i suradnji, uspješno je iskoristila taj osjećaj i time pribavila političku protutežu snažno izraženim rezervama većeg dijela američkog organiziranog radništva. Opiranje ovih potonjih globalizaciji – koje proizlazi iz razumljivog straha da će se domaća radna mjesta preseliti u inozemstvo, a Amerika deindustrijalizirati³ – sve se češće tumači kao izraz anakronih sebičnih interesa koji će slabiti kako Amerika bude dovršavala svoju tranziciju prema postindustrijskom, tehnotronskom društvu.

Nesklonost, pa i neprijateljstvo prema globalizaciji na strani sindikata i nekih domaćih gospodarskih grana na taj način izgleda kratkovidno i nevažno u usporedbi s vizijom svijeta bez granica, svijeta u kojemu se miroljubiva težnja ostvarivanju osobnog blagostanja ne sudara s uskogrudnim nacionalizmom i njegovim sve zastarjelijim državnim granicama. U sklopu takve vizije, domaće američko iskustvo – sa svojim fluktuirajućim, geografsko neograničenim, tržišno uvjetovanim obrascima gospodarskog djelovanja – uzeto je kao univerzalno i jednostavno projicirano prema vani, diljem globusa, s paradoksalnim učinkom da je američka nacionalna država, tako ljubomorna na vlastitu suverenost, postala pasioniranim propagatorom ekonom-

3

Sindikalni vođe često ističu kako je 1979. 21 milijuna Amerikanaca radilo u proizvodnji, što je činilo nekih 30% ukupno zaposlenih; do 2001. godine zapošljavanje u proizvođačkim djelatnostima opalo je na 16 milijuna, iako je broj radno sposobnog stanovništva porastao za nekih 15 milijuna.

ske doktrine koja će nacionalnu suverenost nužno učiniti suvišnom i nepotrebnom.

Osim toga, argumenti idealista u prilog globalizacije bili su osnaženi i nekima od njezinih neusmisljivo postojećih koristi. Multinacionalne kompanije u pravilu su se pokazale relativno osjetljivijima na neprihvatljivost iskorištavanja dječjeg rada – prakse široko rasprostranjene u mnogim nerazvijenim i najsiromašnijim zemljama. Privučene na tržišta s jeftinom radnom snagom, zapadne tvrtke ipak ne mogu zanemariti rizik javnog neodobravanja njihovih poslovnih praksa od potrošača u razvijenijim državama. Stoga su, uglavnom, izbjegavale korištenje dječjeg rada. Osim toga, otvarajući radna mjesta s ipak nešto višim primanjima od uobičajenih na lokalnom tržištu, globalne tvrtke donekle su pomogle u redukciji siromaštva – posebno u Kini koja je privukla najviše izravnih stranih ulaganja. Nekoliko je multinacionalnih kompanija otišlo i korak dalje i aktivno prihvatilo i određenu mjeru socijalne odgovornosti. U nekim je pak slučajevima otvaranje granica stranim tvrtkama bez daljnje potaklo jačanje ekološke svijesti u inače ustaljenoj lokalnoj indiferentnosti.

No, od svega navedenoga, najznačajnija po društvenim i političkim posljedicama je tvrdnja kako je globalizacija pridonijela smanjivanju siromaštva u svijetu. Iako je ovo stvar prijepora među ekonomistima, čini se kako je udio onih najsiromašnijih (osoba koje žive s 1USD dnevno ili manje) od nedavno u blagom padu i to kako u postotnom udjelu u svjetskom stanovništvu, tako i u apsolutnim brojkama. No, i ovdje na takav pozitivan trend u najvećoj mjeri utječe Kina, dok ostali značajni dijelovi Trećeg svijeta ne pokazuju iste rezultate.⁴

Pitanje smanjuje li kumulativno povlačenje najizraženijeg svjetskog siromaštva globalnu nejednakost, ili globalizacija umjesto toga zapravo potiče nejednakost time što neravnomjerno distribuira svoje prednosti u korist bogatih država, jedno je od najprijepornijih pitanja danas. U svakom slučaju, u konačnoj se raščlambi tvrdnja kako globalizacija pomaže u zatvaranju jaza između bogatih i siromašnih, odnosno da bar pomaže siromašnijima da im bude bolje no što bi im inače bilo, svakako koristi kao središnji moralni argument u korist globalizacije. S druge strane, protivnici globalizacije pobijaju ovaj argument u njegovim korijenima, tvrdeći ili kako je globalizacija mač s dvije oštrice, ili da ona predstavlja jedino i isključivo doktrinu izrabljivačkoga zapadnog, posebice američkog, imperijalizma.

Bilo kako bilo, za Sjedinjene Države u njihovoj novoj ulozi dominantne svjetske sile globalizacija kao doktrina predstavlja korisne referentne okvire kako za definiranje suvremenog svijeta, tako i američkog odnosa prema njemu. Ona ima snagu intelektualne jednostavnosti i nudi lako shvaćanje svih

⁴ Čak i Kinezi osporavaju benignu interpretaciju učinaka globalizacije. U podrobnoj analizi objavljenoj u službenom glasilu kineske Komunističke partije ("Two Major Trends in Today's World", *People's Daily*, 3. travnja 2002.) tvrdi se kako je "globalizacija dovela do širenja jaza između siromašnog juga i bogatog sjevera (...) u proteklih 30 godina broj se najslabije razvijenih zemalja povećao s 25 na 49; a broj apsolutno siromašnog stanovništva svijeta s 1 milijarde prije pet godina na 1,2 milijarde danas."

složenosti postindustrijskog i postnacionalnog doba: Otvoren pristup svjetskoj ekonomiji smatra se prirodnom i nužnom posljedicom novih tehnologija, pri čemu Svjetska trgovinska organizacija (WTO), Svjetska banka (the World Bank) i Međunarodni monetarni fond (IMF/MMF) služe kao institucionalni izraz te činjenice na globalnoj razini. Otvorenost tržišta trebala bi biti globalna pojava, pa neka pobjeđuju najhrabriji i najsposobniji. Države bi trebalo procjenjivati ne samo prema stupnju njihove unutarnje demokracije, već i po tome koliko su postale globalizirane.

Privlačnost neke ideologije u pravilu ovisi ne samo o njezinoj viziji budućnosti, već i o prihvatljivosti njezinih mitova o sadašnjosti. Prvo opravdava drugo kao vjerodostojno pojačanje. Globalizacija nudi nekoliko takvih mitova. Jedan od njih odnosi se na postsovjetsku Rusiju. Dobar dio američke politike prema Rusiji tijekom Clintonova mandata bio je prožet mehaničkim, pa čak i dogmatskim shvaćanjima izvučenim iz doktrinarne definicije globalizacije. Administracija je često isticala svoju pretpostavku kako će, što više Rusija prihvati načela tržišnog i međuovisnog, globaliziranoga gospodarstva, tim više i njezine politike prihvaćati "univerzalne" standarde, mjerene po iskustvima Zapada.

Prema tome, gotovo u determinističkom marksističkom stilu, očekivalo se da jačanje demokracije u Rusiji bude više proizvod sila tržišta, negoli izdanak dubljih filozofskih ili duhovnih vrijednosti. Vrhunski Clintonov stručnjak za Rusiju čak je "izbor" predsjednika Putina nazvao krunskim dokazom kako je demokracija u Rusiji postala činjenicom. Nažalost, kasnija ruska regresija od standarda otvorenog društva i istinske demokracije ukazala je na rizike sadržane u reduciranju složenih procesa globalizacije u simplificirane formule.

Kina kao ogledni primjerak pozitivnog učinka globalizacije je sljedeći mit. Za razliku od Rusije, američka očekivanja od Kine uglavnom su bila ograničena na domenu gospodarstva. Nikad se nije tvrdilo kako bi automatska veza između globalizacije i demokracije i Kinu trebala dovesti na prag demokratske ere. Uspkos tome, Kina se naširoko spominje kao uspješan primjer djelovanja globalizacije i kao model nagloga gospodarskog razvoja postignutog internom liberalizacijom i otvorenošću stranom kapitalu. Ta je kombinacija zaista dovela do zadivljujuće visokog i dugotrajnog ekonomskog rasta i stvorila pretpostavke za kinesko članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji kao značajan korak u njezinoj daljnjoj globalizaciji. No, ova su postignuća ostvarena u potpuno autokratskoj državi u kojoj gospodarstvom još uvijek dominira sektor u državnom vlasništvu, uz državne granice koje su još uvijek – u najboljem slučaju – selektivno propusne. Ukratko, kineski gospodarski uspjeh prije bi se mogao pripisati zaslugama prosvijetljene diktature, negoli globalizaciji.

Vjerojatno najraširenija tvrdnja među zagovornicima globalizacije u poslovnom svijetu je da ona u gospodarskom nadmetanju osigurava otvoreno igralište s istim pravilima za sve igrače. Jednako kao što je mit o besklasnom društvu bio vrlo važna komponenta komunističke ideologije (usprkos naglašeno stratificiranoj sovjetskoj stvarnosti), tako i shvaćanje da globalizacija

omogućava svima jednake uvjete za natjecanje predstavlja vrlo bitan izvor povijesnog legitimiteta novoj doktrini, bez obzira na stvarnost.

A ta je stvarnost, naravno, daleko složenija. Neke su države očigledno više jednake nego druge. Neizbježno je da su bogatije, snažnije i naprednije države u povoljnijem položaju da dominiraju igrom – a posebno Amerika. Bilo u WTO-u, Svjetskoj banci ili MMF-u, glas Sjedinjenih Država daleko je naj-snažniji.⁵ Postoji dakle savršeno suglasje između globalne hegemonije i ekonomske globalizacije: Sjedinjene Države mogu promicati otvoren, globalan sustav i u tome imati veliki utjecaj na definiranje pravila takvog sustava, ali i mjere u kojoj same o njemu žele ovisiti.

Brojne su američke prednosti. Sama veličina američkog tržišta i činjenica da se u Sjedinjenim Državama potroši više proizvoda no na bilo kojem drugom tržištu, predstavljaju snažno oruđe u rukama američkih pregovarača. Istovremeno je američko gospodarstvo najinovativnije i najkonkurentnije na svijetu (godine 2002. ponovno je bilo na prvom mjestu, kako po Growth Competitiveness Indexu, tako i po Microeconomic Competitiveness Indexu koje godišnje izdaje Svjetski gospodarski forum). Sjedinjene Države troše na istraživanje i razvoj više od bilo koje druge države, a njihov je udjel na globalnom tržištu naprednih tehnologija također najveći na svijetu. Američke multinacionalne korporacije izravno kontroliraju nekoliko trilijuna dolara u tvrtkama u inozemstvu, dok američko gospodarstvo – toliko veće i raznolikije od bilo kojeg drugog – čini lokomotivu globalne ekonomije.

Stoga ne čudi kako Sjedinjene Države mogu otvoreno ustvrditi kako one nisu dužne mijenjati svoje zakone, sniziti svoje trgovinske barijere ili obešteti druge države u skladu s pravilima WTO-a.⁶ Zbog domaćih političkih razloga, Sjedinjene Države uporno zadržavaju visoke zaštitne trgovinske barijere za poljoprivredne proizvode i uvele su stroga količinska ograničenja za uvoz čelika i tekstila iz siromašnijih zemalja koje očajnički trebaju pristup američkom tržištu. Zemlje u razvoju opetovano plediraju na Ameriku da snizi svoje trgovinske barijere, no nedostaje im sredstvo pritiska koje bi im omogućilo da se čuju njihovi glasovi.

Arena s jednakim pravilima i uvjetima za sve stvarnost je jedino u odnosu između Sjedinjenih Država i Europske unije. Kad se ova dva subjekta slože,

5

Raspored rada ministarskih sastanaka WTO-a razrađuje tzv. "Quad skupina" koju čine Sjedinjene Države, Kanada, Japan i Europska unija, koji zajedno drže oko dvije trećine svjetske trgovine. Osim toga, pitanje pristupa tržištu SAD-a daje američkim pregovaračima ogromnu prednost i mogućnost vršenja pritiska na svaku suprotnu stranu. U WTO-u je pravilo da predsjednik mora biti Amerikanac utvrđeno konvencijom, a Sjedinjene Države imaju najveći postotak glasačkih prava. U IMF-u su značajne odluke uvjetovane 85%-tnim prihvaćanjem, pri čemu Sjedinjene Države imaju 17.11%-tni udio u glasačkim pravima – drugim riječima imaju potpuno pravo veta. Ne čudi stoga da neki IMF i Svjetsku banku zovu "ekspoziturama u potpunom vlasništvu Državne riznice SAD-a".

6

Prema Uredu trgovinskog predstavnika SAD-a: "Nalazi Panela za rješavanje sporova pri WTO-u ne mogu nas prisiliti da izmijenimo naše zakone (...) Amerika zadržava pravo na punu suverenost u odlučivanju hoće li primijeniti preporuke Panela ili ne." Vidi "America and the World Trade Organization," dostupno na http://www.ustr.gov/html/wto_usa.html.

zajedno mogu čitavom svijetu diktirati pravila po kojima će se odvijati globalna trgovina i financije. No, kad se ne slažu, tada se to pretvara u nadmetanje boraca teške kategorije. U jednom je trenutku, na primjer, EU ukazala na američke interne porezne zakone kao pristrane u korist američkih poslovnih interesa. Sjedinjene Države problem su najprije jednostavno ignorirale, no kad je EU priprijetila uvođenjem protumjera i suspenzijom izdanih koncesija u vrijednosti od nekih 4 milijarde USD, Sjedinjene Države promptno su zatražile pokretanje arbitražnog postupka pri WTO-u. No čak i u slučaju sukoba s EU, Sjedinjene Države mogu u igru uvesti odnose sa svojim azijskim partnerima kao pritisak za postizanje veće razine europskog pristajanja uz američke želje.

Stoga "jednaka pravila za sve" prestaju vrijediti onog trenutka kad su ugroženi američki interesi. Osim toga, Amerika – za razliku od svog europskoga gospodarskog pandana – posjeduje ogromne vojne mogućnosti, pa kombinacija gospodarske i vojne snage generira nezabilježenu mogućnost političkog utjecaja. A taj se utjecaj može koristiti za promicanje američkih interesa na način koji kombinira predanost gospodarskoj globalizaciji (jer je ona ekonomski korisna) sa snažnim inzistiranje na američkoj državnoj suverenosti (kad god je to politički korisno). A sila Americi dopušta da, bila ona u pravu ili ne, premosti očiglednu nedosljednost takvog ponašanja.

Ne iznenađuje da se doktrine koje same sebi služe primjenjuju selektivno, a ova nedosljednost se također odnosi i na povezano pitanje multilateralizma. Clintonova je administracija, usprkos prihvaćanju globalizacije kao američkog definirajućeg koncepta, iz političkih razloga odlučila ne primjenjivati Protokol iz Kyota koji je potpisala 1998. godine. U konačnici nije prihvatila sporazum o suzbijanju globalnog zatopljenja, a politički kontroverzan sporazum o Međunarodnom kaznenom sudu potpisala je tek uz rezervu koja pretpostavlja senatske modifikacije. A kasnija Bushova administracija prevela je ova oklijevanja u otvoreno protivljenje. Poruka odaslana čitavom svijetu bila je jasna: kad međunarodno uređenje kolidira s američkom hegemonijom i može utjecati na američku suverenost, tada američka predanost globalizaciji i multilateralizmu ima vrlo stroge granice.

I konačno, sama razina američke dominacije uvjetuje da se na novu pojavu ekonomske globalizacije diljem svijeta gleda kao na naličje medalje univerzalne privlačnosti američke masovne kulture. No, u stvarnosti je globalizacija više rezultat suvremene tehnologije koja bez ikakvog nadzora ruši tradicionalne granice u vremenu i prostoru, nego nekog namjernog, doktrinarnog američkog plana. Ipak, povijesna slučajnost istodobne pojave interaktivne globalne zajednice i politički dominantne, ekonomski dinamične i kulturno-rolški magnetski privlačne nacije povezuje fenomen globalizacije s fenomenom amerikanizacije.

Stoga se na procesu globalizacije jasno može iščitati natpis "Made in USA". Globalizacija kao prirodna doktrina svjetskog hegemonu u konačnici odražava, ali i projicira svoje nacionalno podrijetlo. Bez nacionalne baze, globalizacija – iako bi sam pojam kao analitički koncept i dalje mnogima bio priv-

lačan – ne bi bila tako politički moćna i istovremeno međunarodno prijeporna doktrina. Ona takvom postaje tek kad se institucionalizira, jednako kao što religija postaje moćna kad se utjelovi u nekoj organiziranoj crkvi, a komunizam kad se identificira sa sovjetskim sistemom. Simbioza s etabliranom i moćnom stvarnošću tada postaje integralni dio identiteta doktrine – u dobru i zlu.

Amerika kao meta kontrasimbolizacije

Globalizacija kao posljedicu potiče snažne protuameričke osjećaje, najvećim dijelom zbog raširene predodžbe kako globalizacija nije samo sredstvo za postizanje društvene i ekonomske promjene, već i za kulturološku hegemonizaciju i političku dominaciju. Stoga doktrina globalizacije sama razvija i svoju antitezu u kojoj pretpostavljena fuzija globalizacije i amerikanizacije djeluje kao katalizator protustava koji je istodobno antiglobalan (ustvari, protivan primatu SAD-a) i antiglobalizacijski (kritičan spram ekonomskih i kulturoloških učinaka globalizacije kao takve).

Pobjeda u hladnom ratu ostavila je Ameriku u raskoraku sa svijetom. Amerika je bila dominantna, a nije postojala ni gotova – globalno prihvatljiva i intelektualno potpuna – kritika američkog sustava. "Povijesna neizbježnost kretanja čovječanstva prema komunizmu" – marksistička maksima koja je izdržala veći dio turbulentnog 20. stoljeća – dramatično je pobijena raspadom sovjetskog bloka. Popularne optužbe kapitalizma također su se raspale: kapitalizam se pokazao produktivnijim i prihvatljivijim od socijalizma. Čak i komunistička Kina danas pokušava očuvati "komunističku" političku vlast prakticiranjem kapitalizma. Demokraciji i slobodnom tržištu nema alternative. Neki su čak tvrdili da je time nastupio kraj povijesti.

No, povijest nije bila okončana za dugo. Upravo iz razloga što su moralni sadržaji globalizacije u najboljem slučaju nejasni, a osjetljivost njezinih najgorljivijih proponenata na pitanja povezana sa socijalnom pravdom ne uvijek vidljiva,⁷ mnogi su ubrzo podlegli iskušenju da globalizaciju stigmatiziraju kao novu univerzalnu doktrinu izrabljivanja. Globalizaciju se – u očima kritičara moralno neutralnu i duhovno praznu – počelo optuživati kao novu ideologiju krajnjeg materijalizma, čak u većoj mjeri no što je to bio marksi-

7

Za ovo su ilustrativni nalazi prvog godišnjeg "Commitment to Development Indexa" (CDI), koji su razvili Center for Global Development i časopis *Foreign Policy*, u kojemu se "neke od najbogatijih država svijeta rangiraju prema ocjeni koliko njihove politike pomažu ili koče ekonomski i socijalni razvoj siromašnih zemalja", mjereno kombinacijom čimbenika kao što su izravna pomoć, trgovina, ulaganja, osjetljivost na pitanja okoliša, otvorenost za migracije i potpora operacijama održavanja mira. Države G-7 skupine, koje zajedno sudjeluju "s dvije trećine u ukupnom svjetskom gospodarskom *outputu*" po ovim su kriterijima uglavnom loše ocijenjene, sa Sjedinjenim Državama i Japanom na 20, odnosno 21. mjestu, od 21 ocjenjivane države. "Ranking the Rich", *Foreign Policy*, (svibanj/lipanj 2003).

zam. Karikiralo ju se kao samoproglashenu doktrinu upravnih odbora, potpuno neosjetljivu na pitanja socijalne pravde, domoljublja, moralnosti i etike.

Ta je optužba oživjela marksističke recidiviste i razočarane komuniste, postala je privlačna populistima i anarhistima, aktivistima na očuvanju okoliša i ekologizima, te privukla spiritualno motivirane kultove i šovinističke desničare, da i ne spominjemo ozbiljnije skeptike – na ekonomskim i čak teološkim razinama – spram navodno automatskih koristi globalizacije. Izboji nasilja u prvim godinama 21. stoljeća tijekom sastanaka WTO-a u Seattleu i Svjetske banke u Washingtonu, zatim tijekom sastanka MMF-a u Pragu i drugdje, bili su rani znakovi upozorenja kako se rađa i snažan protuglobalizacijski pokret.

Kontrasimbolizacija je poznata pojava u politici. Do nje dolazi kad slabija strana prihvati (bar prema van) vrijednosti i pravila igre koju vodi jača strana – i zatim ih okrene protiv nje. Klasičan primjer predstavlja uspješna mobilizacija hinduskih masa koju je provela Kongresna stranka Mahatma Gandija u kojoj se miran građanski neposluh i pozivanje na britanski liberalizam iskoristio za pridobijanje političkih simpatija Velike Britanije te za prevladavanje protivljenja britanskih vladara nacionalnoj emancipaciji Indije. Pokret za građanska prava u Americi na kraju je prevladao upravo koristeći taktike koje su bile sukladne američkim ustavnim tradicijama. U Poljskoj je sindikat Solidarnost uspio u svojim ciljevima usmjerenim protiv sovjetski nametnutog komunističkog režima mobilizirajući "proleterijat" najprije u borbi za radnička prava, a tek je zatim otvoreno postavio pitanje nacionalnog osamostaljenja. Jedna od najvećih pogrešaka Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO) nalazi se upravo u činjenici da nikada nisu konzistentno koristili takvu kontrasimbolizaciju s ciljem pridobijanja simpatija (pa i izraelskih) za emancipaciju od Izraela.

Otpor globalizaciji na sličan način uključuje i napore na kontrasimboliziranju pitanja koja se nalaze u srži povijesne privlačnosti globalizacije: pitanje stupnja u kojemu je globalizacija generirana (ili nije) moralnim impulsima s ciljem istinskog unapređenja uvjeta u kojima čovječanstvo živi; i pitanja stvarnih pokazatelja ekonomskog djelovanja globalizacije kao društvenog "ekvilizatora" na bolje u svijetu u kojemu gospodarska nejednakost koegzistira s jačanjem nezadovoljstva i svijesti o problemima. Ukratko, antiglobalizacija se intelektualno razvila od neodređenog osjećaja nezadovoljstva prema potpunom kontrakredu, emocionalno ojačanom protuamerikanizmom.

Kao takva, ona danas ispunjava prazninu nastalu padom komunizma. Novo kontrauvjerenje usredotočuje intelektualnu pozornost istovremeno na ključne svjetske političke i gospodarske realitete – hegemoniju i globalizaciju – i nudi njihovu kritiku. Ono također iskorištava čitav niz nezadovoljstava prvenstveno usmjerenih protiv Amerike, te neodređeno ukazuje na alternativne vizije budućnosti. Iako niti jedno od ovoga nije sustavno razrađeno kao u marksizmu, niti je tako sveobuhvatno strukturirano, ipak ima sličnu privlačnost kako za razum, tako i osjećaje.

Novi kontrakredo dio svog zamaha crpi i iz nekih temeljnih razlika koje postoje između inače krajnje pragmatičnih zagovornika globalizacije i njihovih u pravilu strastvenijih protivnika. Sociopolitičku militantnost u pravilu lakše aktiviraju neodređeni, ali snažni osjećaji društvene nepravde, negoli materijalistički impulsi. Komunistički je svoj početni povijesni dinamizam dobio upravo na temelju takvih osjećaja i trebalo je proteći sedamdeset godina sovjetske hipokrizije da bi se ta privlačnost diskreditirala. U mjeri u kojoj se na globalizaciju gleda kao na pojavu koju tjera slobodno tržište, njezini je protivnici doživljavaju i kao antihumanističku i bezosjećajnu. A na ekstremnijim krilima ovo kontrauvjerenje privlači i one snage čija dogmatska, samoproglašena "pravednost" i snažan idealizam mogu opravdati i krajnje nasilne političke strasti.⁸

Kako bi opravdali svoje žestoko protivljenje, kritičari globalizacije su povremeno pokušavali iskoristiti i oprezne, moralno motivirane rezerve koje je spram nekontroliranog kapitalizma izražavala i Sveta Stolica još od kraja 19. stoljeća. U novije je vrijeme papa Ivan XXIII. u svojoj enciklici *Mater et Magistra* iz 1961. godine naglasak stavio na "jačanje socijalnih odnosa" u suvremenom svijetu, što po njegovu mišljenju zahtijeva pridavanje više pažnje "socijalizaciji". Ta referenca (a posebno korištena riječ) široko se tumačila kao izraz duboke kritike kapitalizma. Četrdeset godina kasnije papa Ivan Pavao II. u svom obraćanju Pontifikatskoj akademiji društvenih znanosti istaknuo je kako "globalizacija, kao i svaki drugi sustav, mora biti u službi čovjeka; mora služiti solidarnosti i težnji zajedničkoj dobrobiti". Upozorio je kako se "promjene u tehnologiji i radnim odnosima odvijaju prebrzo da bi kulture na to mogle odgovoriti", te je pozvao čovječanstvo na "poštovanje različitost kultura". Iako je papa pri tome bio dovoljno oprezan da kaže kako "globalizacija *a priori* nije ni dobra niti loša. Bit će onakva kakvom je ljudi učine", njegove su riječi u stvari bile izraz općih strahovanja glede temeljnih impulsa koji upravljaju globalizacijom.

Iako inspirirano brojnim pogrešnim pretpostavkama, novonastalo kontrauvjerenje još uvijek nema svoju središnju teoretsku i formalno izraženu doktrinu. Stoga je riječ o ideologiji koja se tek stvara, iako ona i kao takva već polazi od nekih zajedničkih premisa. Osim ozbiljnih znanstvenih kritika globalizacije kao ekonomske teorije, pogledi Pierrea Bourdieua, popularnog francuskog sociologa koji je umro 2002. godine, imali su posebno značajan utjecaj u sistematizaciji stajališta protivnika globalizacije. Bourdieu je svoju

8

U posebno virulentnom osvrtu na 11. rujna u kojemu taj događaj povezuje s globalizacijom, poznati francuski filozof Jean Baudrillard u svom pamfletu *L'Esprit du Terrorisme* (Pariz 2001) objavljuje: "Terorizam je nemoralan (...) i u tome odgovara globalizaciji koja je isto tako nemoralna", pri čemu je potonja potaknula na zajedničko sudjelovanje u "slavlju koje je nastupilo nakon što se vidjelo uništenje ove svjetske supersile, ili bolje reći, nakon što je se vidjelo u činu samouništenja, u veličanstvenom samoubojstvu". Po njegovu viđenju čovječanstvo upravo prolazi kroz četvrti svjetski rat – prvi se vodio protiv kolonijalizma, drugi protiv nacizma, treći protiv boljševizma i sadašnji, četvrti, protiv globalizacije. Pamflet je dobio istaknuto mjesto u *Le Mondeu*, koji ga je u broju od 3. studenoga 2001. tiskao na pune dvije stranice.

osudu globalizacije temeljio na središnjoj premisi – "od unifikacije profitiraju dominantni" – i tvrdio kako je svjetsko tržište zapravo politička kreacija, "produkt više ili manje svjesno planiranih politika". A kod svojih sljedbenika nije ostavio mjesta sumnji tko provodi to planiranje.

"Model gospodarstva ukorijenjen u povijesnim posebnostima tradicije jednog društva – američkog društva – danas se istovremeno određuje kao neizbježna sudbina i politički projekt univerzalne liberalizacije, kao kraj *prirodne evolucije* te kao građanski i etički ideal koji, u ime postulirane veze između demokracije i tržišta, obećava političku emancipaciju ljudima svih zemalja.

Ono što se zapravo nudi i na univerzalan način nameće kao standard svake racionalne ekonomske prakse je u stvari samo univerzalizacija konkretnih značajki gospodarstva duboko uronjenih u specifičnu povijest i konkretan društveni ustroj – onaj Sjedinjenih Država."⁹

Slijedi da pobornicima ovog novog kreda globalizacija "ne predstavlja izraz evolucije" koji proizvodi suvremena tehnologija, već je "razvijen i stvoren od ljudskih bića sa specifičnim ciljem: dati prednost gospodarskim – tj. korporativnim – vrijednostima iznad i prije svih drugih".¹⁰ Globalizacija, prema tome, predstavlja univerzalan imperijalizam ekonomski najprobitačnijih i politički najmoćnijih, a prije svega Sjedinjenih Država.

No, ne i isključivo Sjedinjenih Država. Opiranje globalizaciji temeljeno na pretpostavci da ona pogoduje moćnim i privilegiranim može crpiti snagu i iz vrlo specifičnih uvjeta mnogih dijelova nerazvijenog svijeta: iz gospodarske i financijske dominacije bogatih manjina. Prema riječima jednog pronicljivog promatrača globalizacije do sada se nije posvećivala dovoljna pozornost činjenici da na mnogim mjestima "tržište koncentrira ogromna bogatstva u rukama 'outsiderske' manjine ... potičući etničku zavist i mržnju među često kronično siromašnom većinom".¹¹ Te su manjine, zbog superiornog obrazovanja i bolje povezanosti, u daleko boljem položaju za privlačenje stranog kapitala i uspostavu partnerskih odnosa sa stranim poslovnim subjektima. Globaliza-

9

Pierre Bourdieu, "Uniting to Better Dominate", prilog za "Conflicts over Civilization", *Items & Issues*, 2, no. 3-4 (zima 2001), 1-6.

10

Alternatives to Economic Globalization: A Better World is Possible, ed. John Cavanagh, et. al. (San Francisco: Berrett-Koehler, 2002), 18.

11

Ovo je snažno istaknula i Amy Chua u "A World on the Edge", *The Wilson Quarterly* (jesen 2002), (u recenziji njezine knjige *A World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability*). Nekoliko primjera potvrđuju njezinu temeljnu tvrdnju: Na Filipinima 1% kineskog stanovništva nadzire oko 60% gospodarstva (s više od 60% Filipinaca koji žive s manje od 2USD dnevno); u Indoneziji 3% kineske populacije kontrolira oko 70% privatnog gospodarstva (s protukineskim nasiljem kao stalnim problemom); Kinezi drže slične pozicije i drugdje u jugoistočnoj Aziji i Burmi. U zapadnoj Africi libanonski doseljenici dominiraju nekim područjima trgovine, a u Ruandi je 1994. godine Hutu većina pobila oko 800.000 Tutsia koji tradicionalno drže monopol u stočarstvu. Prije no što su bili izgurani iz istočne Afrike, hinduski trgovci dominirali su trgovinom. Donedavno je mali broj bijelih farmara posjedovao većinu obradive zemlje u Zimbabveu.

cija im stoga pomaže u maksimiziranju njihove povlaštene pozicije. Rezultat je daljnje produblјivanje etničkih nejednakosti i stvaranje novih etničkih napetosti. Bolna je stvarnost da ekonomska povlaštenost etničke manjine predstavlja lako zapaljivu političku situaciju; etnička zavist može se pretvoriti u snažnu ksenofobičnu silu i proizvesti neprijateljstvo prema doživljenoj nepravdnosti učinaka globalizacije.

Ne iznenađuje kako napadi na globalizaciju, a posebno na njezinu povezanost s Amerikom, imaju i snažan kulturološki motiv. Osim promicanja globalizacije zbog sebičnih ekonomskih i političkih razloga, Amerika, prema kritičarima, provodi i samoproglashen kulturni imperijalizam. Zaista, ovi kritičari globalizaciju vide kao sinonim za amerikanizaciju: nametanje američkog načina života drugim narodima vodi postupnoj kulturološkoj homogenizaciji svijeta prema američkom predlošku. Ova politički demonizirajuća optužba podsjeća na slogan francuskih komunista iz 50-ih godina kako Sjedinjene Države provode "Coca-Colonizaciju" svijeta.

Kulturološka osuda u raspravu uvodi i visoko prijeporno ideološko pitanje. Ne samo da ona privlači široku koaliciju antiglobalizacijskih ideologa, već stječe i značajnu potporu kod elita nekih ključnih država, posebno Francuske i Rusije.

Za francusku političku i intelektualnu elitu trenutačna američka globalna premoć – čak i kad se ona tolerira kao nužno zlo u korist međunarodne sigurnosti – predstavlja i oblik kulturne hegemonije. Mnogi na globalizaciju gledaju kao na američki plan za diseminaciju masovne kulture koja prodorno i štetno djeluje na pojedine nacionalne kulturne baštine. Takva mogućnost je sasvim neprihvatljiva eliti koja ne samo da je vrlo ponosna na vlastito kulturno nasljeđe, već također smatra da ono ima univerzalne vrijednosti. Stoga njihova kulturološka samoobrana od navodno vulgarizirajućih i homogenizirajućih posljedica globalizacije nužno poprima protuameričke konotacije.

Francuska zabrinutost zbog sumnje da je globalizacija istoznačna homogenizaciji izražava se otvoreno i često. U gotovo svakom aspektu života manifestacije globalizacije ocjenjuju se prema stupnju u kojemu koincidiraju sa zloćudnom zarazom američke kulture. A za tu se zarazu tvrdi kako se proteže od širenja engleskog jezika kao *lingua franca* globaliziranog svijeta – bez obzira radi li se o kontroli zračnog prometa ili operativnom jeziku međunarodne birokracije – do prijetnje koju američki propagirana, navodno nehumana, genetski izmijenjena hrana biljnog i životinjskog podrijetla predstavlja za francuske kulinarske tradicije.

Naravno, Francuska i Amerika veoma cijene svoje povijesno prijateljstvo temeljeno na istinskoj (i provjerenoj) zajedničkoj predanosti demokratskim vrijednostima. Ipak, nestanak izazova koji je predstavljao tradicionalni marksizam pratile su francusko-američke nepetosti na polju kulture koje su se osjećale čak i u službenim odnosima. Tako je, primjerice, 2000. godine na sastanku "Zajednice demokratskih država" održanom u Varšavi pod pokroviteljstvom SAD-a (kojemu su prisustvovali ministri vanjskih poslova više od 100 država), francuski ministar oštro ustvrdio kako američki pristup u pro-

micanju globalne demokracije nije u suglasju s potrebom poštivanja međunarodnih kulturnih različitosti. Pozvao je prisutne da izbjegnu iskušenju da "univerzalizam poistovjete s nasilnom zapad-izacijom" te osudio "dominaciju anglo-američke verzije politika slobodnog tržišta".¹²

Takve kritike Francuza dale su antiglobalizaciji elegantnu intelektualnu notu. U međuvremenu ruska elita procesu stvaranja kontrauvjerenja nudi daleko antagonističniju političku definiciju. Veliki dio te elite instinktivno je protuamerički, no nedostaje joj sustavna formulacija koja bi opravdala i usmjerila njezinu nesklonost. Ona, razumljivo, ne može prežaliti pad Moskve u globalnoj hijerarhiji ni ostanak Amerike same na njezinom vrhu. Komunicizam je diskreditiran i nema mu više povratka; većina ruske elite razumije ovu notornu činjenicu. Oslanjanje na nacionalizam, da i ne spominjemo šovinizam, može pokrenuti domaću političku mobilizaciju, no neće Rusiji osigurati strane saveznike. Bilo bi vrlo teško – dapače uzaludno – uputiti Americi izazov temeljen na nacionalizmu koji bi se nužno koncentrirao i na katastrofalne ruske domaće prilike. Da bi se oduprla američkoj hegemoniji Rusija mora mobilizirati međunarodnu potporu, a za to joj je potrebna prihvatljiva intelektualna argumentacija.

U tom smislu tvrdnja kako globalizacija nije ništa drugo do produžetak američkog političkog primata dolazi kao Bogom dana ideološka prilika. Ona pruža opravdanje za sveobuhvatnu, no neizravnu osudu jedine supersile, bez potrebe za ispoljavanjem otvorenog protuamerikanizma, a osim toga može poslužiti kao prihvatljiva platforma za dezorijentirane i demoralizirane segmente postkomunističkih, antikomunističkih, kvazikomunističkih, nacionalističkih i šovinističkih elemenata ruske elite. Čak može eksploatirati i društvene ostatke starih sovjetskih "antikozmopolitskih" kampanja u svrhu stvaranja predodžbe u kojoj antiglobalizam u stvari postaje antiamerikanizam. Rusija se ne može gospodarski natjecati s Amerikom, no kontrast između ruske oskudice i američkog izobilja može se okrenuti u optužbu da je Amerika – za razliku od Rusije – kulturno bezbojna, nacionalistički lakoma i duhovno ogoljena.

Takvi pogledi donose političku korist utoliko što Rusiju identificiraju sa širim antiglobalizacijskim osjećajima drugdje u svijetu. Ruska je elita tradicionalno bila sklona prisvajanju jedinstvene univerzalne misije za Rusiju,

12

Hubert Vedrine, "Democracy has many hues", *Le Monde Diplomatique* (prosinac 2000). Sam *Le Monde* posveti je puno prostora antiglobalizacijskim člancima. Tipičan primjer predstavlja članak Ignacia Ramoneta "The Other Axis of Evil", *Le Monde Diplomatique*, (15. ožujka 2002.) u kojemu autor ističe kako "postoji čitava industrija koja pokušava uvjeriti čovječanstvo kako će globalizacija donijeti univerzalnu sreću (...) Oboružani informacijama, ideološki borci za globalizaciju stvorili su diktaturu koja ovisi o pasivnom pristajanju onih na koje se odnosi". Ova se teza dalje razrađuje u autorovoj knjizi *Propagandes Silencieuses* (Pariz: Galilee, 2000). No, s druge strane valja istaknuti kako postoje i drukčiji francuski stavovi koji su kritični spram parohijalnog i nostalgičarskog karaktera takvih osuda globalizacije, te koji u njima vide pretjeranu reakciju na američke hegemonijske tendencije i nastojanje da se "traži vječiti zaklon iza naših tradicionalnih načina razmišljanja koji nas vode jedan korak naprijed i dva natrag." Vidi Jean-Claude Milleron, "La France et la Mondialisation", *Commentaire*, no. 100 (zima 2002-3), 817.

prvo kao Treći Rim kršćanskog svijeta, a kasnije kao središte svjetske revolucije simbolizirane crvenom zastavom koja se vijorila iznad Kremlja. Kad je u prosincu 1991. ta zastava spuštena, Rusija je – u očima mnogih Rusa – degradirana u status obične nacionalne države koja je prestala biti utjelovljenjem transcendentnih i transnacionalnih vrijednosti. U tom svjetlu iskušanje da se prihvati protustav o pitanjima globalizacije dijelom predstavlja odgovor na ruske žudnje za obnavljanjem samopoštovanja i za učinkovitijom ideološkim otporom globalnoj dominaciji američkih poslovnih interesa i masovne kulture.¹³

No, postoji i sasvim domaći, praktičan razlog za rezerviranost ruske elite spram globalizacije predvođene Amerikom. Ta je elita tradicionalno sklona visoko centraliziranoj državnoj vlasti. Centralizirana vlast joj je u interesu, dok globalizacija prijeti razvodnjavanjem moći i učinkovitosti državnih političkih instrumenata. Decentralizirana država, s regijama manje podložnim Moskvi i izravnije povezanim sa svijetom izvan ruskih granica, nije nešto što bi ruska elita instinktivno priželjkivala.¹⁴

Službena kineska stajališta također odražavaju snažnu dozu kulturološke nesklonosti spram globalizacije pod pokroviteljstvom Amerike. S marksizmom koji postaje irelevantan kako kod kuće, tako i globalno, kineski politički vođe trebaju alternativno doktrinarno opravdanje za održavanje njihova monopola na vlast unutar zemlje, a na međunarodnom polju trebaju stvoriti intelektualnu perspektivu koju bi mogli podijeliti sa slično mislećim oponentima američke "hegemonije". U tom im smislu stajalište kako je globalizacija nužno protudemokratska te kako favorizira moćne, služi kao prikladno pojačanje u kineskom zagovaranju "multipolarnosti".¹⁵

Naznake stvaranja nove kontradoktrine mogu se nazrijeti i u učestalim kineskim prijedlozima po kojima bi trebalo njegovati zajednički koncept "azijanizma" (po mogućnosti na čelu s Kinom) u cilju usmjeravanja samostalnih napora na promicanju azijskih zajedničkih interesa u okolnostima hegemonске globalizacije. "Azijanizam" pod vodstvom Kine mogao bi postati privlačna alternativa globalizaciji, a mogao bi iskoristiti i zajednički osjećaj identiteta koji postoji između utjecajne kineske dijaspore u jugoistočnoj Aziji i Kineza iz

13

Tako vezu između globalizacije i globalnog imperijalizma SAD-a odlučno zagovara ruski povjesničar Aleksandar Volkov u svom dramatično naslovljenom članku "International Totalitarianism: Never Before in History Have Conditions so Favorable for Realizing the Idea of the World Domination of an Individual Power Ever Taken Shape," *Rossiyskaya Gazeta*, 30. siječnja 2003. Naznaku takvog pristupa najavila je i zajednička izjava predsjednika Rusije i Nigerije početkom 2001. godine. Bio je to pokušaj stvaranja doktrinarnе platforme koja bi povezala interese Trećeg svijeta (predstavljenog skupinom od nekih 135 članica UN-a) s Rusijom u zajedničkoj opoziciji američkim globalistima i manifestacijama globalizacije.

14

Vidi iskrenu raspravu u "Aktualnye voprosy globalizatsii", *Meimo*, no. 4 (1999), 39-47.

15

Takav stav izričito je iznesen u članku "Two Major Trends in Today's World" objavljenom u službenom glasilu KKP *People's Daily* od 3. travnja 2002. u kojemu se tvrdi kako je globalizacija politički nedemokratska i ekonomski diskriminacijska.

matice zemlje. Dva nedavna kineska bestselera, *China Can Say No* (očita imitacija vrlo popularnog protuameričkog pamfleta koji je napisao vodeći japanski nacionalist – *Japan That Can Say No*) i *China's Road: Under the Shadow of Globalization*, također odražavaju stav po kojemu je globalizacija prođuetak američke političke i kulturne hegemonije.

Paradoksalno je kako je upravo kinesko prihvaćanje globalizacije, a ne njezino odbijanje, ono što bi moglo ugroziti američku svjetsku ekonomsku dominaciju. Kao što je već spomenuto ranije, Kina je danas najdraži ogledni primjerak gorljivih zagovornika globalizacije. Ne samo da privlači američki kapital koji reagira na smanjene izgledne domaće američke industrije, već Kina – zbog jeftine i sve produktivnije radne snage – rapidno prerasta u naj-snažniji magnet za privlaćenje izravnih stranih ulaganja općenito. Ukoliko bi se taj trend poklopio sa znatnim padom izravnih stranih ulaganja u Americi – koja trenutačno nadomještaju negativnu trgovinsku bilancu SAD-a – i s postupnim padom profitabilnosti američke industrije, svjetski bi uspjeh u pretvaranju Kine u najveću tvornicu svijeta postao glavnim čimbenikom u deindustrijalizaciji Amerike.¹⁶

Konačno, argumenti antiglobalista imaju i jednu neposredniju i praktičniju dimenziju. Kontraideolozi shvaćaju kako je američko gospodarstvo lokomotiva globalnog razvoja i kako američka sila čini temelj globalne stabilnosti. Značajno ekonomsko usporavanje u Americi, sa svojim globalno štetnim učincima, moglo bi zaustaviti i okrenuti postojeći trend prema sve slobodnijoj svjetskoj trgovini (kojega snažno favoriziraju globalne institucije smještene u Washingtonu). Kako je američka sila neodvojiva od vitalnosti američkog gospodarstva, ekonomska bi kriza oslabila i američki globalni utjecaj, dokrajčila naizgled međusobnu vezu između globalizacije i američkih sigurnosnih interesa i potaknula daleko oštrije gospodarske rivalitete. A mnogi bi se snažni nacionalni ekonomski interesi – od rudara u Njemačkoj do proizvođača riže u Japanu i čeličana u Americi – rado okoristili (iako na kratak rok) obnavljanjem protekcionističkih sentimenata.

16

"Kina, na koju su donedavno poslovni ljudi gledali kao na profitabilno tržište budućnosti, pretvara se umjesto toga u svjetski tvornički pogon (...). Jedna od posljedica pojave Kine kao proizvođačke velesile je da Kina postaje sve značajnijim globalnim deflatornim faktorom. Kineska proizvodna agresivnost snižava cijene sve većem rasponu industrijskih, potrošnih, pa čak i poljoprivrednih proizvoda koje ona prodaje diljem svijeta." Osim toga, za razliku od drugih nedavno industrijaliziranih zemalja Kina se "drži preradačke industrije, kao što je proizvodnja igračkaka i tekstila, a preuzima i sve veći udio u high-tech sektoru." Konačno, "kineski utjecaj na svjetske cijene i korporativne strategije vrlo će vjerojatno jačati. Njezin ulazak u Svjetsku trgovinsku organizaciju potaknut će okretna i hiperproduktivna kineska privatna poduzeća da sve više gledaju prema inozemstvu s ciljem izbjegavanja domaćih cjenovnih pritisaka." Vidi Karby Leggett, "Burying the Competition", *Far Eastern Economic Review* (listopad 2002). Čak su i sami Kinezi počeli spekulirati s mogućnošću da Kina postane "tvornicom svijeta". Tako je, primjerice, Fan Gang, direktor Nacionalnog ekonomskog istraživačkog instituta, u radu "China Must Fight to Strengthen Its Manufacturing Industry Even As It Pursues High-Tech Industries and Services" (*Ta Kung Pao*, Hong Kong, 15. studenoga 2002.) napisao: "Ako dobro iskoristi svoje prednosti, prvenstveno ljudske resurse u obliku ogromne radne snage koju čini uglavnom ruralno stanovništvo, vjerujemo kako Kina može postati globalnom proizvođačkom bazom tijekom sljedećeg desetljeća ili dva."

Ovaj splet motiva i uvjerenja još uvijek ne čini neku sveobuhvatnu i sustavnu ideologiju antiglobalizma koja bi se mogla usporediti s načinom na koji je marksizam povezao kvaziracionalni povijesni determinizam s idealističkim fanatizmom. Prije je riječ o prosvjedu protiv neizvjesne i zastrašujuće budućnosti i neprihvatljive sadašnjosti, nego o alternativnom planu za promjenu uvjeta u kojima čovječanstvo živi. Ukratko, globalizacija se napada iz niza različitih razloga, od kojih mnogi izvire i iz nesklonosti spram njezinih američkih biljega – no kontrakredo još uvijek ne nudi neku potpunu, ideološki prihvatljivu alternativu za svjetski politički i gospodarski poredak. Pobornici ovog suprotnog uvjerenja mogu pomalo nagrizati dominantnog protivnika, no još uvijek ne mogu pokrenuti odlučan protunapad.

No, s vremenom bi se mogao razviti sveobuhvatan kontrakredo i stvoriti intelektualne temelje za nastanak globalnog političkog ozračja koje bi bilo intenzivno neprijateljsko spram Sjedinjenih Država. U vrijeme kad je intelektualno pomodno vjerovati kako je vrijeme ideologija prošlo, upravo antiglobalizacija – kao spoj marksističkog ekonomskog determinizma s kršćanskim humanizmom i zabrinutošću zbog stanja okoliša, dodatno ojačano neprihvaćanjem globalne nejednakosti, pa i čistim jalom – ima potencijal razviti se u dosljednu i globalno privlačnu protuameričku doktrinu.

Ukoliko bi se to dogodilo, takva bi protuteorija mogla postati moćnim oruđem za masovnu svjetsku političku mobilizaciju. U nekom bi trenutku ona mogla iznjedrati i ujedinjujuću ideološku platformu za stvaranje koalicije ne samo između skupina s različitim konkretnim ciljevima, već i između država koje bi se ujedinile u otporu američkoj hegemoniji. Tada bi oni fanatičniji neprijateljski nastrojeni ideolozi i politički vođe mogli iskoristiti predodžbu o američkom unilateralizmu, neosjetljivosti na probleme siromašnjih i slabijih i arbitrarno uporabi sile za obilježavanje Amerike kao globalnog neprijatelja broj jedan.

No, "mogli" je ključna riječ u ovim odlomcima. Istraživanja javnog mnijenja diljem svijeta ukazuju na jačanje tendencije spram kritičnijeg, pa čak i neprijateljskijeg odnosa spram Amerike. Ali, taj trend odražava više nezadovoljstvo ponašanjem SAD-a kao jedine svjetske supersile negoli odbijanje bilo američkog načina života kao takvog, bilo doktrine globalizacije.¹⁷ Ustvari, kad je globalizacija definirana kao "povećana trgovina robama i uslugama između zemalja te veća razina investiranja" u dvadeset i pet je država većina ispitanika odgovorila kako polaže velike nade u pozitivne učinke globalizacije na njihovu budućnost. S druge strane, mnogo je više neslaganja bilo s učincima globalizacije na stanje globalne nejednakosti, vjerojatno i zbog kontradik-

17

Istraživanje Global Attitudes, koju je agencija Pew provela u 44 države i objavljeno potkraj 2002. nalazi kako se "većina ispitanih u većini obrađenih država požalila na američki unilateralizam". Osim toga se slika o Sjedinjenim Državama općenito pokvarila – u nekim slučajevima čak i znatno. Jedine značajne iznimke – Nigerija (poboljšanje od 31%), Uzbekistan (29%) i Rusija (24%) – mogu se tumačiti time da je na ispitanike utjecalo stanje službenih odnosa između njihovih država i SAD-a. Istraživanje je također pokazalo kako je "američka javnost u velikoj opreci sa stavovima javnosti drugdje u svijetu glede uloge SAD-a u svijetu i globalnih učinaka američkih djelovanja".

tornih podataka koji se o ovom složenom pitanju mogu naći u medijima. Ipak, najzanimljivija – s obzirom na uglavnom optimističnu prethodnu sliku koju svijet ima o globalizaciji – i potencijalno vrlo značajna je činjenica da je veliki postotak ispitanika izrazio i blago odobravanje antiglobalizacijskog pokreta, uz obrazloženje kako "oni djeluju u mom interesu".¹⁸

Ta iznenađujuća simpatija za kritičare globalizacije mogla bi predstavljati i znak ranog upozorenja. Moguće je da javnost osjeća kako globalizacija prekidanjem veze između ključnih ekonomskih odluka i ljudi koji o njima izravno ovise potiče opasnost od nestanka povjerenja javnosti u demokratske postupke. Slabije i siromašnije države, posebice najosjetljiviji dijelovi njihova stanovništva, mogle bi početi osjećati kako više nemaju nikakve političke veze s donošenjem odluka koje izravno utječu na njihovu dobrobit. U slučaju nacionalne gospodarske krize nikoga se ne bi moglo pozvati na političku odgovornost – ni udaljene multilateralne ustanove (poput WTO-a ili MMF-a), niti nadnacionalna tijela (poput EU), a sigurno ne velike, globalne korporacije i financijske institucije (smještene u udaljenim gradovima najbogatijih država svijeta). Za mnoge bi ekonomska globalizacija mogla značiti političko razvlaštenje.

Prožimajući osjećaj društvene nemoći stvorio bi idealne uvjete za različite demagoge koji bi izvikivali nacionalističke slogane, ponavljali marksističku retoriku i raspirivali strasti protiv zala nove globalne stvarnosti za koju se mogu kriviti izrabljivači iz daleke Amerike i Europe – i sve to dok bi se kontrast simbolički ogrtali plaštom demokracije. Globalizacija bi tada, umjesto da se shvati kao posljedica tehnološkog smanjivanja svijeta, bila doživljavana kao globalna urota protiv volje naroda.¹⁹

Prepoznati ovaj rizik ne znači ni poduprijeti demagošku osudu, niti ignorirati složenu vezu između fenomena globalizacije i nastanka nove vrste globalne političke hegemonije. No, treba primijetiti kako ovako dvosmislene reakcije javnosti na globalizaciju upućuju na postojanje potencijalno opasnog problema. Globalizacija je mač s dvije oštrice; i ako je tvorci američkih politika ciljano ne obogate evidentnim moralnim sadržajima, usmjerenim na poboljšavanje uvjeta u kojima čovječanstvo živi, njihovo bi nekritičko pristajanje uz nju moglo rezultirati sasvim suprotnim učincima.

18

Prema istraživanjima koja je za World Economic Forum proveo Environics International Ltd. od listopada do prosinca 2001. u dvadeset i četiri države, omjer onih koji su smatrali kako antiglobalistički pokreti djeluju u njihovom interesu spram onih koji se s time ne slažu kretao se kako slijedi: u Turskoj 73% prema 8%; u Indiji 60% prema 34%; u Francuskoj 54% prema 35%; u Italiji 41% prema 49%; u SAD-u 39% prema 52%, u Južnoj Koreji 35% prema 62%; i u Japanu 24% prema 50%.

19

Po riječima kritičara: "Hoćemo li dopustiti malobrojnoj vladajućoj eliti, koja se sastaje potajno i daleko od očiju javnosti, da postavlja pravila koja oblikuju ljudsku budućnost? (...) Odgovornost je ključna za funkcioniranje demokracije (...) A to nije slučaj kada su temeljne odluke u rukama strane korporacije čiji direktori žive tisućama milja daleko i, osim toga, imaju zakonsku dužnost da maksimaliziraju dobit dioničara korporacije u najkraćem roku." Vidi *Alternatives to Economic Globalization: A Better World is Possible*, uredili John Cavanagh i dr. (San Francisco: Berrett-Koehler, 2002), 4, 57.

U srži takvih moralnih sadržaja mora biti demokratizacija. Moraju postojati kanali putem kojih bi svi ljudi dotaknuti globalizacijom mogli izraziti svoje temeljne interese. S više takvih mogućnosti nerazvijeni bi dio svijeta imao manje streljiva – ili potrebe – za napadanje moralnog legitimiteta globalizacije u cjelini. Demokratiziranje globalizacije bit će dugotrajan, složen i postupan proces uz povremene zastoje i čak vraćanja korak unatrag, koji će trebati uporno i strpljivo američko vodstvo. Ipak, Amerika može potaknuti infuziju moralnih vrijednosti svom pristupu globalizaciji ako obuzda svoje doktrinarne impulse, ako postupa u skladu s onim što propovijeda drugima te ako se više usredotoči na globalnu dobrobit.

Kako u političkoj retorici tako i u stvaranju nacionalnih politika, Sjedinjene Države trebale bi se prema globalizaciji odnositi manje kao prema evanđelju, a više kao prema prigodi za unapređenje standarda ljudskog življenja. Ovo zahtijeva promjenu sadašnjeg – ideološkog – pristupa Amerike globalizaciji. Težnja otvorenim tržištima i nižim trgovinskim preprekama ne bi trebala biti sama sebi cilj, već sredstvo za poboljšanje ekonomskih uvjeta svugdje u svijetu. "Slobodna trgovina" i "pokretljivost kapitala" ostat će ključnim načelima, no njih se ne bi smjelo nametati svim državama bez razlike i u potpunosti bez obzira na njihova lokalna politička, ekonomska, socijalna i institucionalna ograničenja. Zamjena ideologije u korist iznijansirano i diferenciranog pristupa globalizaciji demonstrirala bi američki senzibilitet za specifične potrebe drugih država, pri čemu bi se postupno takav osjećaj razvio i kod američke poslovne elite.

Isto tako, Amerika često ugrožava vjerodostojnost svog moralnog vodstva zahtijevajući od drugih da čine ono što odbija učiniti sama. Kad se pravila pokažu u nesuglasju s njezinim ekonomskim interesima ili političkim probicima, Amerika ih često krši. Ova nedosljednost jača sumnje u američke motive – čineći time njezinu dominaciju još nepodnošljivijom – i istovremeno ohrabruje druge da na isti način izigravaju pravila sustava.

Polazeći od američke posebne uloge kao glavnog promicatelja globalizacije mogu se opravdati neka odstupanja od navedenoga. No, ona moraju biti dobro obrazložena i povezana s konkretnim okolnostima, a ne prožeta samopravdavajućim licemjerjem.

Kako Amerika u znatnoj mjeri uživa mnoge koristi globalizacije, ona mora sudjelovati i u naporima na uklanjanju njezinih nedostataka. Američka dobrobit danas u velikoj mjeri ovisi o načinu na koji svijet doživljava vlastitu dobrobit. Što bude jači osjećaj kako Amerika suosjeća s patnjama svijeta, to će svijet lakše prihvaćati američku predvodničku ulogu. Stoga Amerika mora biti spremna preuzeti neke troškove u promicanju svjetskog blagostanja bez očekivanja trenutnog povrata.²⁰ U konačnici bi takvim nereguliranim, ali

20

To bi, primjerice, moglo uključivati i jače poticaje američkoj farmaceutskoj industriji da osigura jeftinije lijekove na mjestima gdje su oni najpotrebniji; ili osigurati učinkovitiji program preraspodjele hrane kojim bi se ogromni viškovi koje proizvodi Zapad mogli usmjeriti prema najgladnijim dijelovima stanovništva, uz istovremeno investiranje u jačanje njihovih vlastitih proizvodnih mogućnosti. Na manje

pažljivo proračunatim žrtvovanjem za opće dobro Amerika mogla uvjeriti svijet kako je njezina globalna preeminencija neopasna, a istovremeno bi se djelovalo na temeljne probleme globalne nejednakosti koji uzrokuju protuameričke osjećaje.

Zaključno, politička privlačnost globalizacijskog kontrakreda u velikoj mjeri ovisi od načina na koji se vodeća uloga SAD-a provodi u odnosu na opće stanje svjetske ekonomije. Usporavanje svjetskog gospodarstva potaknulo bi otpor prema globalizaciji, ohrabrilu postavljanje novih prepreka slobodnoj trgovini, intenziviralo društvenu oskudicu u siromašnim zemljama te štetilo američkom političkom vodstvu i globalnom prihvaćanju demokracije.

Za Ameriku dileme globalizacije ne predstavljaju samo rizik filozofske izolacije, već i opasnost pojave doktrine koja bi mogla mobilizirati svjetsko neprijateljstvo prema Americi. Stoga je nužno da američko vodstvo shvati kako, u današnje vrijeme globalnoga političkog buđenja i univerzalne ranjivosti od tehnološki naprednih sredstava za masovno uništavanje, sigurnost ne ovisi samo o vojnoj sili, već i o prevladavajućem ozračju javnog mišljenja, o političkoj definiciji socijalnih strasti, te poznavanju objekata fanatične mržnje.

Imajući u vidu značaj Sjedinjenih Država i Europske unije u svjetskim odnosima, njihova tijesna suradnja na rješavanju globalnih pitanja – kako ekonomskih, tako i političkih – činit će onaj kritičan faktor u određivanju mjere u kojoj bi kontrakredo mogao prerasti u značajniju političku snagu. Ozbiljni konflikti između ova dva ekonomska diva, koji su ujedno i svjetski centri demokracije, više bi no naštetili njihovim gospodarstvima. To bi ugrozilo napore na promicanju pravične, uređene i sve demokratičnije globalizacije.

---

očiglednom polju, moglo bi to uključivati i postavljanje učinkovitijih brana između institucionalnog odlučivanja i neformalnog američkog utjecaja u najznačajnijim međunarodnim institucijama, prvenstveno financijskim, poput MMF-a. Time bi se ove ustanove izoliralo od utjecaja američkih domaćih interesa i omogućilo im koherentnije djelovanje na osiguravanju globalne dobrobiti.

Summary

Globalization offers states a mix of incentives. On one hand, it presents an opportunity for economic growth, the inflow of foreign capital, and the gradual reduction of widespread poverty. On the other hand, it often threatens massive dislocation, loss of national control over basic economic assets, and social exploitation. For a select group, it provides an opening to new markets and de facto political domination.

The concept of globalization has thus acquired several meanings and serves several purposes. The term all at once provides an allegedly objective diagnosis of world conditions; encapsulates a doctrinal preference; precipitates a counter-creed (or an antithesis) that rejects that preference; and generates a pointed political-cultural critique designed to alter the existing global power hierarchy. In every one of these manifestations, the concept of globalization serves as the defining feature of either empirical or normative reality. For some, it dissects what it is; for others, it defines what ought to be; for others still, what ought not to be; and for many, it does all of this at the same time.